

Novo drevésno mazilo zoper gosence.

V dunajskem časniku „Neueste Erfindungen“ se bere, da je neki gosp. Prokšiš znal del mazilo „Universal-Anstrich“ imenovano, katero gosence umori, kadar čez-nj na drevó lezejo.

„Neueste Erfindungen“ hvalijo to mazilo, ki drevesni skorji ni nič škodljivo, gosencem pa je gotova smert, ako čez-nj na drevó lezejo. Po tem takem bi bilo morebiti tudi zoper mravlje dobro. Vsak si to mazilo sam lahko napravi po nauku (receptu), ki ga od vredništva „Neueste Erfind.“ iz Dunaja prejme, ako mu pošlje 5 gold. nov. dn., če je manjši posestnik, — 10 gold. pa, če je grajšak, in ako obljubi, da ne bo skrivnosti nikomur drugemu razodel, in do konca letošnjega leta svoje skušnje imenovanemu vredništvu naznanil.

Kdor hoče poskusiti, naj poskusi! Včasih se tudi dober maček v žaklji kupi.

Tudi vraža kaj velja.

Sedanji čas govoriti kaj o vraži — tako se imenujejo narodne pripovedke — je čudno težavna reč, ker se hoče z vražami vred tudi pravi veri slovó dati.

Ako vprašamo: kaj da je vraža? je odgovor resničen: Vraža je vera, ki preveč veruje. Verovati se pa pravi za resnico imeti, kar se ne dá dokazati ali čisto spoznati. Le sam človek ima čut čeznatorne odvisnosti, v kateri notranje bitstvo vere obstoji. Vsaka še tako neokusna vraža značuje človeško duševno naravo. Vraži nasproti je nevera, ki ometava vse, kar se pameti ne prileže.

Ljudje podnevi pri rumenem solncu radi poslušajo, kako duhovi v kakošnem gradu strašijo, in se čez to norčujejo; ponoči pa vendar trepečejo in se bojé blede lum pogledati in čez prag stopiti.

Kje toraj ima vraža svoj sedež v človeku? Globoko v kotu našega serca. Ne smemo se tedaj čuditi, da se tudi prebrisane in modre glave niso mogle celó vraž oprostiti. Bolezni, ljubezen in nesreča vraže zbudé. D'Alembert se ni nikdar hotel kot trinajsti gost k mizi vvesti. Tudi učeni Humboldt pravi, da se je bal neke hudobne moči. Göthe je skerbno gledal v pratiko na tako imenovane nesrečne dneve; zakaj na takošni dan ni hotel nikoli kaj zanimivega početi.

Ravno tako se tudi pesniškemu duhu godí, ker njegov posel je simboliziranje, to je, občne reči posamesno razkladati. Vraža je — pravi Göthe — poezija življenja; toraj se ne sme pesniku za zlo vvesti, ako basnuje.

Po tem takem je vraža vera na skrivno nam neznano zvezo, ktera nezapopadljive reči in moči veže. Toraj nedolžna in nježna je vraža, dokler se pri nji nič protivnega ne vgnjezdi, zlasti v prijateljstvu in zakonu je vraža ne le samo ljubeznjiva, temoč celó potrebna. Za dokaz so nam serbske narodne pesmi. Vsak narod ima manj ali več vraž. Posebno bogat je severni in južni narod, kar zadeva junaško vražo, božanstvo moči in previdnosti.

Jung Stilling dobí enkrat voz oglja; ne zmore pa ne enega peneza, da bi ogljarja plačati mogel. Kakošna sramota, ako ljudje to zvedó! si misli pri sebi. Pa glej! v tem, ko si ogljar na dvorišču roke umiva, prinese Stillingu neka deklica plačo za zdravilstvo, in on more oglje plačati. Precej pade na kolena in moli višjo previdnost. — Ta narodna vera je tedaj izraz nepopačenega duha, ki išče tolažbe v zadregi in nevarnosti. — Mnogo vraž nam ohranjujejo slovenske narodne pravlice in pesmi, ktere so sposobnost tako imenovanega historičnega duha. — V vsakem narodu, ki se je le nekaj čez najnižjo stopnjo izobraženosti vzdignil, se nahajajo pripovedi v pesmi zložene, ki popevajo junaške dela kakošnega polboga, na priliko pri Gerkih je bil Herkul, pri nas Slovenih kralj Matijaš, junak Marko. Te pesmi so toraj pričetek narodne zgodovine in bogat zaklad zgodovinske, temne resnice. One razkladajo

zastavico človečanstva našim očem, kakorli jih poezija izmisli more in otvóre nam notranjost človeško z nježno in blaženo roko.

Toraj je vsakemu zgodovinarju neobhodna potreba, da mu tudi pesniški duh v sercu klije, kateri mu pomaga spoznati, kaj je bil vzrok te ali une narodne pravlice ali vraže, ker vsaktera pravlica ima svoj izvor v dogodbi, katero je ljudstvo v poetično obleko zašilo. Posebno je slovenskemu narodu lastno, da nam vse dobe in vse razmere svojega življenja v svoji strastni, ljubeznivi in čudoviti podobi, ki so mu serce napolnile, v pesmih in vražah (pravlicah) prikazuje. Zato tudi spoznajo razni pisatelji neizmerno vrednost in krasoto serbskih narodnih pesem. Tako sem v nemškem lepoznanškem časniku „Deutschland“ sledečo verlo kritiko o serbskih pesmih bral: „Serbske narodne pesmi so zato vsem všeč in spomina vredne, ker nas spominjajo na Homerove pesmotvore, katerih gotovo še noben narod ni došel, ako ne serbski. One nas podučevajo o bitnosti in sposobnosti epičnega pesništva. Vsako zanimivo dogodbo davno minulega veka do sedanjega časa si je narod v pesem zložil, ki se poje od ust do ust, od roda do roda.“

— Slavni nemški pisatelj in pesnik Göthe pravi: „Najstariše serbske pesmi so polne vraž in paganskih misel, polne božanstev, ki v berlogih in gorah stanujejo in se Vile imenujejo. Posebno mične so ženske pesmi, ktere plamen neoskrunjene ljubezni oznanujejo; polne so ljubeznjivega duha, šaljive in nježne, pa tudi junaške“ itd.

Iz tega se lahko ceni vrednost vraž, ker se one samo v narodu misli morejo, ki ima veliko preteklost. V njih se najde prvotna vera, zgodovina in značaj naroda.

Henrik Rešek.

Ozir po avstrijskem cesarstvu.

Popisovanje leta 1857 je gledalo tudi na razloček med rojenimi in umerlimi. Navadno se rodi več ljudi kakor jih umerje; vendar to ni povsod in vselej tako, in zavoljo tega raste število ljudi bolj ali manj. To spremembo v številu ljudi pozvediti, je eno najvažnejih opravil statistike, ker preiskuje, kako število ljudi raste ali pa se zmanjšuje, — koliko presega število rojenih število umerlih, in zavoljo katerih okoljšin se število ljudi množi ali pa zmanjšuje.

Iz sprememb v številu ljudi od leta 1851 se posnema po srednji meri, da se število ljudi v celem cesarstvu na vsacih sto še celó za enega človeka ni pomnožilo, kar ni ravno tako malo, ako pomislimo, kako neugoden je bil čas od leta 1851 do 1857 za množenje ljudstva. V družih deželah, zlasti na Francozkem (1851 do 1856), v Belgii (1846 do 1856), na Angležkem (1841 do 1851) se število prebivavcov še za toliko ni pomnožilo, samo na Pruskem (1846 do 1855) so bili v tem bolje kakor v cesarskih deželah.

Večji pa najdemo razloček, ako se ozremo v posamezne dežele cesarstva. Najbolj se je ljudstvo pomnožilo v Bukovini, — najmanj v zgornji Avstrii; — v zahodni Galicii, na Krajnskem, Horvaškem in v košiški okolici na Ogerskem je pa še celó več ljudi te leta umerlo kakor se jih je rodilo. Tega so bile zlasti hude bolezni krive: kolera in legar v letih 1854 in 1855.

Bolj natanko se dá zvedeti, kako število ljudi raste ali se zmanjšuje, če se samo domačini kot zerno ljudstva v rajtengo vzamejo, premenljivo število tujcev pa iz nje izpusti. Tu se pokažejo nekteri razločki. Število domačinov se je najbolj pomnožilo tudi v tem ozeru v Bukovini, v serbski vojvodini, na Koroškem, v vojaški Granici, na Českem in v zdoljni Avstrii; na Tiroljskem in Beneškem pa je ostalo pod srednjo mero. V zahodni Galicii, na Teržaškem, Krajnskem in Horvaškem, v zgornji Avstrii, na Solnograškem in v košiški okolici se je pa tudi število domačinov zmanjšalo. Hude bolezni in slabe letine so bile tega krive. Sploh so bile leta od 1851 do 1857 za množenje ljudstva silno ne-

ugodne. V letih 1854 in 1855 je kolera ljudi tako hudo morila, da zguba tadanja še zdaj ni popolnoma poravnana. K temu so pritiskale v Galiciji še slabe letine, dragina in lakota, in umerlo ali pa izselilo se je iz dežele kakih 400 tavižent ljudi, skoraj toliko, kolikor ima Dalmacija prebivavcov. Pa tudi v izhodu Galiciji je število ljudstva le po videzu večje, ker se judje poslednjemu popisovanju niso mogli tako lahko odtegniti kakor prejšne leta.

Število ljudstva se ravna pa tudi po številu taci, kateri dohajajo ali pa odhajajo. V Bukovini in vojaški Krajini, v zdoljni Avstrii in na Ogerskem se narašča število precej, ker se ljudje iz družih dežel v te dežele naseljujejo, — na Českem in Šlezkem pa se zmanjšuje, ker se od tod v druge dežele mnogo ljudi preseljuje. Izselitve v tuje dežele kakor tudi priselitve iz unanjih dežel pa ne delajo ravno velicega razločka; pravih izselitev v Ameriko je bilo malo in sicer iz Českega, Moravskega, zgornje Avstrije in iz Ogerskega.

Od leta 1851 do 1857 se je rodilo v vsem cesarstvu 9 milijonov 486.860 ljudi, umerlo jih je pa 8 milijonov 367.050, tako da je preseglo število rojenih uno umerlih za 1 milijon 119.810.

Narodnost in slovenščina v Gorici.

(Dalje.)

Izpustivši vse, kar ne zadeva naše reči, preglejmo stan slovenščine od leta 1848 do zdaj, in sicer iz sledečih ozirov:

1. Postave. Leta 1847 sta bila ustanovljena 2 slovenska razreda (elementaren in izobraževaven), ki sta ostala jedro vseh poznejših preuredb. Nova organizacijska osnova leta 1850 velevala, da se mora materni jezik, kjer ni sam tudi učni jezik, po vseh razredih učiti, in naš organizator ga je začel pošteno in skerbno v prve razrede gimnazijalne vpeljavati. „Posebna skerb“ — pravi — „se je obracala na to, da je bilo učencom ne le mogoče, temuč zapovedano se v maternem jeziku izobraževati“.

Na „Hinterpfortchen“ ni nihče mislil v tisti, narodnemu prizadevanju prijazni dobi. — Cesarski patent 31. decembra 1851 je overgel poprejšno konstitucijo, in vez državne edinosti in centralizacije, ki je polagoma obveljala, postaja nemški življenj, in živo srebro v našem termometru začne padati.

Ministerijalni ukaz 4. junija 1852 se glasi: „V goriški gimnaziji naj se začne učenja slovenskega in laškega jezika v 3. in 4. gimnazijalnem razredu za slovenske in laške učence po njih rodu, in če ni moč zvesti ga, po razsodbi tistih, kateri imajo za njih odrejo skrbeti. Slovenščina ali laščina je zapovedan nauk; nasproti pa naj se ur, ki so bile do sedaj za deželna jezika odločene, nemškim 3 priveržejo. V zgornji gimnaziji se morajo zapovedani laški tečaji po moči sčasoma na 4 leta raztegniti; kar se slovenščine tiče, naj se za zdaj v dva tečaja stisne do tiste dobe, ko bo kazalo tudi njo na 4 leta raztegniti“.

Ministerijalni ukaz 5. januarja 1854 se glasi:

„Nepogojno zapovedan je nauk učnega in nemškega jezika, kjer ni že tudi učni jezik; drugi ali tretji deželni jezik je le za tiste učence zapovedan, katerim je materni jezik“. V razlaganju te postave je bil nekdo dokazal, da v Gorici je nemški jezik materni jezik vseh učencov, — druga dva, slovenski in laški (furlanski), sta deželna jezika!! — Mesca februarja t. l. je došla napoved do šolskega vodstva, da naj predloži berž ko je mogoče, osnovo učnega reda za slovenski in laški jezik; mesca maja so bili takratni slovenski in laški učitelji naprošeni, naj bi nasvetovali, kaj in kako. V poglavni reči so bili vsi ene misli; terjali so podaljšanje nauka. Čez 2 leti je bil ta predlog deloma potrjen, potem ko se je ta zadeva menda še večkrat v protokolih sprožila bila.

Razpis ministerski 16. dec. 1854, s katerim se razglasujejo nekatere največje določbe o gimnazijalni organizaciji, zaukazuje med drugim: „Kar se tiče učnega jezika, bodi poglavno pravilo to-le: naj se podučuje vselej in povsod v tistem jeziku, s katerim se dá izobraževanje učencov najbolje pospeševati“. Ta ukaz ni pri nas nič preuredil.

Razglas našega teržaškega namestništva 30. oktobra 1856 vredeje učbo deželnih jezikov (slovenskega in laškega) in je za to posebno važen, ker potrjuje nekako gori omenjeni predlog od leta 1854. Vsled tega ukaza se mora učiti zanaprej slovenščina (laščina) v treh razredih po 2 uri v tednu, in je zapovedan nauk za vse učence, berž ko stopijo v gimnazijo. Tisti, ki so te 3 tečaje z dobrim uspehom doveršili, prestopijo v (novi) ponavljavni tečaj po 1 uro na teden, in ga morajo do konca gimnazije neprenehoma obiskovati. V tem pa, ko se v svojem maternem jeziku izobražujejo, imajo priložnost, se zraven še družega deželnega jezika učiti“. Zapoveduje še na dalje, da za zdaj (1856) naj se prične slovenski nauk v 2. gimnazijalnem razredu, in da v 1. slovenskem tečaju naj se razlaga po nemški, da se učenci zraven tudi v nemščini urijo. Ta postava leta 1856, razglašena v konferencii gospodom, katerih ne zadeva, se je še le letos spet, po naključbi na dan spravila. Iz nje posnemamo, da je slovenščina (v principu) za vso gimnazijo zapovedan nauk, in da ponavljavni razred, ki se je bil že leta 1857/8 pričel, ima postavno podlago, česar ni do letos nihče vedil.

Lani je bila slovenščina (in laščina) spet nekako v nevarnosti. Iz pedagoškega ozira so jo hotli v višje gimnazijalne razrede poriniti. Otroci — tako so modrovali — se mora do 3. gimnazijalnega razreda treh, potem 4 jezikov učiti; to mu ne le prevelike težave dela, temuč v njegovi glavi postane taka zmešnjava, da nazadnje reva ne vé ne v enem ne v drugem jeziku misliti ne pisati. Da ta ni bosa, kdo bo tajil? Pa, pereat mundus! maternemu jeziku gré svoja pravica; pomagajte si, kakor morete. Če se vam otroci smilijo, vedite, da nam še bolj, toda iz družih vzrokov. Razsodba o točnosti dokazov pro in contra se je prepustila dotičnim vradom. Težko smo pričakovali važne rešitve; tu vmes pa pride imenitni cesarski ukaz 8. avgusta 1859; al ministersko rešenje te zadeve (12. januarja t. l.) se glasi: „Kar se tiče slovenščine in laščine, ni kaj varno v taci rečeh navadne vredbe majati, in kjer je za večino učencov potrebno, se z obema jezikoma soznati, bi utegnili biti najbolje, „da se sedanja vredba obderži, po kateri je vsakteremu mogoče, se — česar se močno želi — z vsemi jeziki te provincije neprenehoma pečati.“

2. Na podlagi teh postav, je bil učni red v raznih letih sledeči:

1848. se je razlagala slovenščina, ut supra, v dveh (element. in izobraž.) prostih razredih po 3 ure v tednu.

1849. tudi tako.

1850. Zvunej obstoječih prostih razredov (5 ur) se je vpeljala tudi že v 1. gimnazijalni razred, kot reden in zapovedan nauk (3 ure).

1853. 3 obligatni razredi po 2 uri od 3. gimnazijalnega razreda naprej; v 1. in 2. gimnazijalnem razredu po 3 ure; razlaga se v tem razredu po nemški; nemščini ste bile po verh še 2 uri odločene.

1852. Spet dva razreda za učence od 4. razreda gimnazije naprej (po 2 uri); v 1., 2. in 3. gimnazijalnem razredu tudi le po 2 uri.

1853. 3 obligatni razredi po 3 ure in nič družega.

1854. Zavolj pomanjkanja učencov se je skercila slovenščina v 2 razreda po 3 ure.

1855. 3 razredi po 3 ure.

1856. Pervega polleta nič (zavolj pomanjkanja učiteljev); v 2. semestru 3 razredi po 3 ure.

1857. 3 razredi po 2 uri. Konec t. l. je bila prvi-